

VIKTORIYA DAVRIDAGI REALISTIK ROMANCHILIK

*Xodjayeva Shoira Bekbergenovna,
Urganch innovatsion universiteti o'qituvchisi*

THE REALISTIC NOVEL IN THE VICTORIAN ERA

*Khodjayeva Shoira Bekbergenovna,
Teacher of Urganch Innovation University*

РЕАЛИСТЕЧСКИЙ РОМАН ВИКТОРИАНСКОЙ ЭПОХИ

*Ходжаева Шоира Бекбергеновна,
преподаватель Ургенчского инновационного университета*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Viktoriya davridagi realistik romanchilik tarixi, romanchilikning yukasalishi, Viktoriya davri realistik romanchiligining evolyutsiyasi, Viktoriya davridagi realistik janrdagi romanlarning xususiyatlari, gazeta va davriy nashrlarda chop etilish holatlari haqida so'z boradi. Jahon adabiyotida Viktoriya davrining realistik romanchilik tarixi insonparvarlik g'oyalari rivojiga katta ta'sir ko'rsatgani, ularda ijtimoiy hayot va jamiyatdagi mavjud muammolarni to'liq tasvirlab berganligi e'tirof etilgan.

Kalit so'zlar: Viktoriya davri, realistik roman, realizm, romantizm, haqiqat, qahramon.

Abstract: This article discusses the history of Victorian realist novels, the rise of the novel, the evolution of Victorian realist novels, the characteristics of Victorian realist novels, and the publication of realist novels in newspapers and magazines. In world literature, it is recognized that the history of realistic novels of the Victorian era had a great influence on the development of humanitarian ideas, and that they fully described social life and existing problems in society.

Keywords: victorian, realistic novel, 19th century, reality, character.

Аннотация: В этой статье обсуждается история викторианских реалистических романов, возникновение романов, эволюция викторианских реалистических романов, характеристики викторианских реалистических романов и публикация реалистических романов в газетах и журналах. В мировой литературе признается, что история реалистических романов викторианской эпохи оказала большое влияние на развитие гуманитарных идей, полностью описывала социальную жизнь и существующие проблемы в обществе.

Ключевые слова: викторианский стиль, реалистический роман, XIX век, реальность, герой.

KIRISH. Jahon adabiyotida Viktoriya davrining realistik romanchilik tarixi insonparvarlik g'oyalari rivojiga katta ta'sir ko'rsatdi, ularda ijtimoiy hayot va jamiyatdagi mavjud muammolarni to'liq tasvirlab berdi. Realistik romanlarning shakllanishi yumoristik va satiric ruhda bo'lib, ko'p

hollarda ular odamlar hayotidagi eng qiyin muammolarni aks ettirgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI. Realistik roman avvalgi adabiyotlarda ko'rilganidan ancha farq qilar edi. Adabiyotning eng ommabop shakli azaldan she'riyat bo'lgan. Realistik romanlar buni o'zgartirdi.

<https://orcid.org/0009-0002-9128-1583>

e-mail:
xodjayeva90@list.ru

Adabiyotning bu shakli adabiyotni faktlar va inson tabiatining umumiy stereotiplari bilan real hayotga yaqinroq qilish uchun jurnalistik usullardan foydalangan. Tafsilotlarga e'tibor faqat faktlar haqida xabar berishga qaratildi, voqea yoki xarakterga izoh berish yoki hukm qilishga emas. Romanlar oddiy inson haqida edi, bu ham quyi sinfning kurashlari edi. Bu kurashlar, odatda, yuqori harakatchanlikka erishishga harakat qiladigan quyi sinf fuqarolarini o'z ichiga oladi. Shunday qilib, sotsial realizm deb nomlangan kichik janr tug'ildi. Bu davrning eng mashhur romanlaridan biri sotsial realizm janridir[1].

Viktoriya davrigacha she'riyat adabiyotning asosiy shakli bo'lgan. Biroq, tabaqa tarkibidagi o'zgarishlar romanning mashhurliги oshganini ko'rsatdi. O'rta tabaqa kengayib, ko'proq odamlar savodli bo'lgach, romanning mashhurliги yanada kuchaydi. Sanoat inqilobi, gazeta va davriy matbuotning kengayishi natijasida bu asarlar ham ancha qulay bo'ldi.

Viktoriya davri realist romanchiligining evolyutsiyasi qirolicha Viktoriya nomi bilan chambarchas bog'liq. Qirolicha Viktoriya hukmronligi 1901-yilgacha davom etdi va asr boshlariga yaqinroq yaratilgan adabiyotlar Viktoriya davrining oldingi asarlari bilan bir nechta xususiyatlarni o'rtoqlashdi. Viktoriya davrining oxirida Oskar Uayld va Tomas Xardi kabi yozuvchilar ijod qildilar. Asr boshida romanchilar ingliz ijtimoiy hayotidagi muammolarni o'rganishda davom etdilar, lekin boshqa asosiy mavzularni ham o'rgandilar. Viktoriya davrining dastlabki davridan eng katta chekinish bu mualliflarning jinsiy aloqa kabi mavzularni o'rganishi va kelgusi asrda ilm-fan va texnologiyaning dunyoda inqilob qilish usullariga e'tibor qaratganligi edi.

Viktoriya davridagi realist romanning xususiyatlari:

- Hozirgi zamonga urg'u;
- Aniq harakatlar va tekshirib bo'ladigan oqibatlariga e'tibor;
- Realistlar umumiy harakatlarni keltirib chiqaradilar, yuzaki tafsilotlarni taqdim etadilar va o'rta sinfning kichik falokatlarini ta'kidlaydilar;
- Ular oddiy, to'g'ridan-to'g'ri tildan foydalanadilar va xulq-atvor masalalari haqida yozadilar;
- Xarakterlash juda muhim. Ko'pincha juda ko'p xarakterlar va ijtimoiy turlar mavjud.

Ko'rinib turibdiki, realizm janri nima haqiqat va nima haqiqat emasligini aniqlashga bag'ishlangan. Lekin, aslida "haqiqat" nima? Adabiyotdagi realizm haqiqatni inson fikrlari yoki nutqidan oldin va undan butunlay ajralib turgan narsa sifatida ta'riflaydi. Shuning uchun adabiyotning vazifasi haqiqatni to'g'ri talqin qilish va ifoda etishdir. Adabiyot buni amalga oshirishga harakat qilganda, u bir vaqtning o'zida Viktoriya davrining tashvishlari, istaklari va yutuqlarini tasvirlaydi. Realizm o'zining noyob g'oyalarini o'z ichiga olgan bo'lsa-da, janr empirizm va romantiklikning kuchli tomonlaridan foydalanishda davom etdi. Masalan, tabiat mavzusi hali ham e'tibor markazida, ammo realistik adabiyot inson aqli tabiatdan alohida mavjudot ekanligini tan oladi. Shuning uchun, realistik adabiyot, ong qanday qilib tabiatni aniq bilishi va yoki tushunishi mumkinligi haqidagi savolga javob berishni maqsad qiladi. Bu savolga javob berishga yordam beradigan ikkita asosiy nazariya bor.

Realizm adabiy oqim sifatida romantik davr idealizmiga javoban va undan chiqish sifatida boshlangan. Realizm janri adabiyotda XIX asrning ikkinchi yarmida, asosan, romanlarda paydo bo'ldi. Realizm tafsilotlarga e'tibor berish, shuningdek, voqelikni qanday bo'lsa, xuddi shunday qayta yaratishga urinish bilan ajralib turardi. Natijada syujet muallifning diqqat markazida bo'lmay, qiziqarli va murakkab personajlar yaratish ustuvor o'rin tutdi. Realizm, shuningdek, romantik davr bilan tavsiflangan tabiiy dunyodan farqli o'laroq, hayotning moddiy va jismoniy tafsilotlarini tasvirlashga urg'u beradi. Ko'pgina realist romanchilar romantizmning kuchli noziklik va idealizm kabi yumshoq jihatlaridan uzoqlashdilar, chunki ular bu xususiyatlar hayotning og'ir haqiqatlarini noto'g'ri ko'rsatishiga ishonishdi. Realizm oldingi mualliflar uchun nomaqbul bo'lib ko'ringan sharoit, kiyim va qahramonning aniq ta'riflariga urg'u beradi. Oddiy inson va oddiy vaziyatning muhimligini ta'kidlaydigan realizm, odatda, qahramon va aristokratlarni rad etadi va oddiy ishchi sinf fuqarosini o'z bag'riga oladi.

Realistik roman o'z davridan oldingi adabiyotga nisbatan juda dadil edi. Realistik roman haqiqiy hayotga o'xshash bo'lishi kerak edi, shuning uchun adabiyotda onanizm kabi ilgari taqiqlangan narsalar mavjud edi. Bundan tashqari, ko'plab baxtsiz hodisalarni ko'rsatdi. Tanqidchilar mualliflarning

faqat salbiy jihatlarga e'tibor qaratishlaridan shikoyat qilishdi, ya'ni parchalanib borayotgan narsalarga e'tibor berish juda yoqimsiz edi. Realistik romanlar, xuddi haqiqiy hayot kabi, har doim ham baxtli yakun topmagan. Shuningdek, romanlar syujetida unchalik ko'p narsa sodir bo'lmagani ta'kidlandi. Qahramonning tafsilotlariga bo'lgan e'tibor hikoya rivojlanishi va natijalari kam bo'lishiga olib keldi.

Hikoyalar Viktoriya realizmi uchun juda mashhur yozuv uslubi edi, chunki u yuqorida tavsiflangan barcha nazariyalarni osongina qo'llagan. Nima haqiqat va nima haqiqat emas, degan tushunchaga qarshi chiqish bilan birga, o'quvchilarda keskinlik taassurotlari paydo bo'ladi. Qisqacha aytganda, so'zning aniq talqini o'quvchini hikoyani o'qish davomida keskinlik va xavotirni boshdan kechirishini anglatadi, ammo jozibali, uni keyingi o'qishga undaydi. Shu bilan birga, keskinlik ham Viktoriya davri o'quvchisi va yozuvchisi sifatida hukmni to'xtatib turish harakatini ham anglatadi. Ammo "hukm" deganda nimani anglatadi? Albatta, adabiyotni o'qiyotganda hukm qilish inson tabiatiga xosdir, lekin Viktoriya realizmi mavzusida to'xtatilishi kerak bo'lgan hukm aslida hikoyada ma'ruzachi nimani "haqiqiy" deb tasvirlayotganiga ishora qiladi. Bundan tashqari, kitobxon hikoya qiluvchining aytganlarini o'z qiymatida qabul qilishi kutiladi. Bundan tashqari, kitobxon o'zining o'ziga xos e'tiqodiga asoslanib taxminlar qilganligi sababli, hukm ham to'xtatilishi kerak. Bu bizni shubhaning oldingi ta'rifiga qaytaradi, bunda kitobxon hikoyadagi ko'tarilgan harakatdan tashvishlanishni anglatadi. Agar kitobxon o'z taxminlari, e'tiqodlari va voqelikning subyektiv talqinlarida o'z hukmini to'xtatib qo'yishdan bosh tortsa, u his qilish uchun mo'ljallangan ikkilanuvchi hayajonlarni boshdan kechirmaydi.

Realizm kitiobxon romanni o'qish natijasida hosil qilgan tasavvurlaridan shunday mardonavor ajralishi bilan xarakterlanadi. Tanqidchilar, ba'zi hollarda, realizm tasvirida asosan hayotning har qanday salbiy qarashlariga e'tibor qaratganga o'xshaydi degan fikrlarni bildirgan. Asar syujetida yirik voqea-hodisalarning "parchalanishi" ko'pchilikni o'ziga tortdi, ammo boshqalar uchun bu butunlay teskari edi. Ba'zi hollarda, kitobxonlar realistik fantastikada unchalik qiziqish yo'qligidan shikoyat qilishdi. Ularning tashvishi, shuningdek, hamma narsa ko'proq gapirishga o'xshab tuyulishi va

hech narsani qo'llab-quvvatlash uchun yetarli harakat yo'qligi haqida e'tirozli fikrlar bildirgan edi. Masalan, Genri Jeyms o'zining kam gapligi uchun tanqid qilindi.

Asosiy voqealar, ma'lumotlar va adabiyotlarning haftalik nashr etilishi natijasida vaqtli matbuotda gazaetalar va ilmiy-ommabop nashrlarning umumiy tirajida katta o'sish kuzatildi. 1802 va 1815-yillarda gazetalarga soliq oshirildi. Ushbu to'lovni to'lashni istamagan, yuzlab soliq to'lamagan gazetalar paydo bo'ldi. Matbuotning rivojlanishiga davriy nashrlardan olinadigan soliqlarning bosqichma-bosqich bekor qilinishi katta yordam berdi. Ushbu ikkala o'zgarishlar ham aholining ko'proq qismi uchun gazeta o'qish imkoniyatini berdi.

Kitob nashr etish sanoati XIX asr davomida rivojlanib bordi. Kutubxonalar va umumta'lim maktablari sonining o'sishi bilan birga savodxonlikning keskin o'sishi kuzatildi. Bu kitoblar uchun tez o'sib borayotgan bozorni ta'minladi. Yana Ch.Dikens omma diqqat markazida bo'ldi, uning "Pikvik qog'ozlari" 15-qism nashrga chiqqan paytda har bir sonida 40 000 nusxa sotilgan, keyin esa 1863-yilga kelib kitob shaklida 140 000 nusxa va 1879-yilga kelib 800 000 nusxa sotilgan. Bundan tashqari, Devidning birinchi soni Kopperfild 1849-1850-yillar orasida 25 000 nusxada sotilgan. Bu raqamlar o'z navbatida realizm adabiyotining mashhurlik darajasini belgilab berdi. Realistik romanchilikning mashhurligi to'g'risida keyingi eng yaxshi ma'lumot manbai – bu ma'lum yillar davomida sotilgan nusxalar soni.

Viktoriya davri ayniqsa ayollarning roli bilan bog'liq bo'lgan katta ijtimoiy va siyosiy islohotlar davri edi. Ayollar erkaklar kabi teng ijtimoiy va huquqiy huquqlarni faol ravishda izlay boshladilar va ularning ahvoliga e'tiborni jalb qilishning asosiy usullaridan biri yozish edi. Ayollar tirikchilik qilish, adabiy dunyoga hissa qo'shish va eng muhimi, Britaniya jamiyatini o'zgartirish va ayollar huquqlari uchun kurashish uchun yozgan. Ovoz berish va mulk huquqlari, ta'lim imkoniyatlari va ish bilan bog'liq cheklovlar XIX asr Britaniya ayollari duch kelgan muammolar edi. Ko'pgina ayollar o'z ovozlari eshitish va tenglikni talab qilish uchun muammolarni yozma va nashr etish orqali hal qilishga qaror qilishdi. Natijada, ochiqdan-ochiq adolatsiz va yomonlashib borayotgan ijtimoiy-siyosiy

vaziyatdan ayollarning noroziligidan feminizm kuchaydi [2].

Neo-Viktoriya harakati Viktoriya davrining ijtimoiy va adabiy elementlarining tiklanishi sifatida boshlandi. Neo-Viktoriya romanchiligi – bu XIX asrda sodir bo‘lgan va odatda Viktoriya davrining xususiyatlarini aks ettiruvchi zamonaviy davrda yozilgan roman. Ko‘pincha, bu romanlar Viktoriya davrining ba’zi salbiy jihatlarini ko‘rsatgan va buni asar qahramonlari misolida yoritib bergan. Neo-Viktoriya badiiy janrining yana bir xususiyati shundaki, u ko‘pincha ayollar va xizmatkorlar kabi ijtimoiy tuzilmalar tufayli Viktoriya romanlarining markazi bo‘lmagan kishilarning hayotiy hikoyalarini qamrab olgan edi.

XULOSA. Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, Viktoriya davri realistik adabiyoti o‘zining xalqchilligi, umuminsoniyatga doir masalalarga bag‘ishlanganligi, qahramonlar xalqning orasidan tanlangani natijasida muayyan ma’noda jamiyatning

o‘sha davr yuqori tabaqa vakillarining ijtimoiy-hayotning muammoli vaziyatlariga yechim topishga undagan. Aynan shu jihat xalqning adabiyotga va yozuvchilikning realistik janriga hurmat va e’tiborini tortgan va sirlarga daxldor durdona asarlarning xalqning milliy-madaniy merosiga aylanib ardoqlanishiga sabab bo‘lgan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. English realism: The victorian era (1837-1901). Literature in English (unican): English realism: the victorian era (1837-1901). Web. 19 May 2014.
2. I take up my pen: 19th century British women writers. Duke University Libraries. Duke University, 28 Jan. 2010. Web. 5 May 2015.
3. The Victorian Age. The Norton Anthology of English Literature: The Major Authors. Ed. Stephen Greenblatt. 9th ed. New York: W.W. Norton, 2013. 1941-965. Print.
4. Rahn, Josh . Realism. The Literature Network. Jalic Inc., n.d. Web. 14 May 2014.

